

KAPITOLA I

Výjimečnost a cennost hudby

Není nejmenší pochyby, že mezi mnoha recepty, jež lidstvo toužící po činnosti vymyslelo proti nudě, mezi vším, co zaměstnává obrazotvornost a cit, patří hudba k těm nejradostnějším a nejdokonalejším, schopná dát nám zapomenout na životní bolesti, když nás pozvedá, a zakoušet jemnější a ryzejší cit, vychutnat vybranější rozkoš, poznat lepší existenci, když nás vábí a osvěžuje.

Hudba, musica, odvozuje podle obecného mínění své jméno od slova Múza a je definována jako umění kombinovat zvuky způsobem libým pro sluch: právě toto umění se mezi svobodnými uměními vždy považovalo za nejmilejší a nejpříjemnější. A troufám si tvrdit, že hodláte-li rozplétat zásady takové kombinace zvuků a příčinu citů, jež v nás vzbuzuje a jimiž nás dojíhá, může být nazývána také vědou. Znamenitost a přednosti umění lze rozumově vyvodit ze tří skutečností: ze starobylosti jeho rodu, z počtu a úrovně těch, kdo se mu naučili a pěstují je, a z účinků a prospěchu, jichž dosáhlo.

Původ hudby je prastarý, neboť vokální projev (jenž je náležavější a vládne více citům a lidskému srdci jako ten, který je nejbližší originálu, tedy vychází bezprostředně z přírody) je jistě stejně starý jako svět. Netoužím po tom vypátrat jejího slavného vynálezce, neboť mé bádání by bylo marné a troufalé na poli, na němž se činilo tolik učených per, a nade všechny nesmrtelné pero otce Giambattisty

Martiniho z menších bratří konventuálů dosud žijícího v Bologni, muže nejjasnějšího, zákona to a světla v hudebním povolání, jenž jak pro svůj život, tak pro své knihy může být nazýván chloubou našeho století i svého řádu.

Nuže říká se, že v čase počátků světa byl jejím prvním objevitelem Jubal, jak čteme v Písmu svatém, i že podle Diodora ji po potopě vynalezli Egypťané. Podle Polybia byli jejími objeviteli Arkádané či podle Plinia Amfión. Nebo Dionýsos, jak tvrdí Řekové, či ještě další. Mně postačí skutečnost, že je mezi uměními jedním z nejstarších, pokud nechci říct s Lucretiem to, co mi připadá nejvěrohodnější, totiž že se zrodila zároveň s prvními lidmi, kteří se podle líbezného a přirozeného zpěvu ptactva naučili jemně modulovat vlastní hlas.

A vskutku, kdo na světě nedovede zpívat, ať už zpívá dobře nebo špatně? Zpívá se všude tam, kde se mluví. I divoši, kteří žijí v kamenných slujích jako zvěř, mají své písně, které přináší Rousseau v poslední tabuli svého hudebního slovníku, ba dokonce mají ve zvyku líčit zpěvem hrdinské činy těch, kdo se nějak vyznamenali ve válkách, před nastoupenou národní jednotkou, jako by to byl ten nejvznešenější způsob, jak je uctít.

Toto umění se tedy pyšní svým stářím a těží z toho, že je společné všem a že si je osvojily všechny národy a následkem toho je pěstuje každý druh lidí, a mám-li k uvedenému výčtu přidat zářné příklady, velmi mnoho jich jako důkaz mého tvrzení poskytuje jak světská, tak církevní historie. Kolik, kolik jen lidí velikých a svatých, jedni s vážnými úkoly politickými nebo vojenskými, druhí vybavení přísnými a strohými filozofiemi a náboženským vzděláním, bylo okouzleno jemností a nádherou zpěvu, že okrádali svůj čas, aby se učili jeho umění a ovládli je nikoli jako povolání, nýbrž z náklonnosti a pro potěchu. Vedle tógy, meče a učenosti se pak mohli stejně zaskvěť

i lyrou, uctívající zároveň také umění. Při hře na harfu zpíval své žalmy David, Jeremjáš s citerou pěl své lamentace a svatá Cecílie u varhan pozvedala hlas svého nitra. Svatý arcibiskup a patron Milána sv. Ambrož se tomuto umění věnoval natolik, že vynalezl zejména zpěv svatých hymnů Pánu Bohu, aby pozvedl lid, a tento zpěv pak byl podle jeho jména nazván ambrosiánský. Svatý Řehoř reformatoval církevní zpěv, zavedl zejména introitus a tento způsob zpěvu pak dostal jméno gregoriánský. A ctihodný mnich Guido z Arezza obohatil cantus firmus a do jisté míry i ozdobný zpěv, o němž pojednáváme, novým, jasným systémem, který se zachoval do naší doby.

Řecko a Řím přinášejí ve prospěch hudby opakovaná svědectví: Alexandr Veliký, Titus, Hadrianus, Marcus Aurelius, což všichni tito císaři nejen byli v tomto umění zdatní, ale nestali se také jeho nejmocnějšími ochránci? Homér nás ujišťuje, že Chirón vyučoval hudbě Achilla a Homér sám zpíval své eposy doprovázeje zpěv zvukem lyry nebo citery. Cimón a Epaminonda zakoušeli stejné potěšení, jestliže řídili hudební sbor nebo veleli vojsku. Themistoklés a Licinius Crassus, Marcus Cecilius i Appius Claudius při návratu z vítězných tažení slavili triumf vždy jen s doprovodem hudby.

Hudbu pěstovali nejen hrdinové starověku, ale také zákonodárci a největší filozofové věřili, že ji nemohou bez pohany opomíjet. Solón zatoužil naučit se hudbě až jako stařec. A Sókratés, chlouba athénských lyceí, soudil, že aby se stal dokonalým filozofem, je nezbytné se ji naučit, a proto si v šedesáti letech dal přeříkávat její pravidla. Pythagoras podle líčení Laertiova dával hudbě přednost před mnoha jinými obory studia a pěstoval ji se stejným zaujetím jako geometrii a aritmetiku, a to s tak dobrým výsledkem, že podle Svidy a Boethia dokázal jako první v náhodném souznění tří kovářských kovádklin rozpoznat velikost hlavních konsonantních intervalů v hudbě.

Jedním slovem všechny spisy starých autorů uvádějí, prozrazují a dosvědčují¹, že hudba tehdy platila za umění nezbytné každému člověku zdravého rozumu, a to natolik, že na ty, kdo ji neovládali, se pohlíželo jako na lidi nevzdělané, podobně jako dnes hledíme na ty, kteří neumějí číst. Jako doklad je možné vidět disertaci obhájenou loňského roku v Královské akademii v Mantově a vydanou v aktech této akademie. Hudba je umění, jemuž vzdávají chválu Platón, Aristotelés, Cicero i svatý Augustin. Někdo jí říká božský obor, jiný ji nazývá nebeskou, další radostí, potěšením, ulehčením v ubohém lidském údělu. To vše jsou hodnoty a přednosti, jež v jiných uměních nenajdete. Obšírně o ní rozpráví svatý Augustin, jenž o ní sepsal šest knih. Ve čtvrté kapitole čtvrté knihy věnované Trojici učí, že každý člověk instinktivně vnímá lahodnost a sílu hudební harmonie a že i lidé obhroublí, kteří nemají s hudbou žádnou zkušenost, jednoznačně pocítují její účinky. Tato svá tvrzení uvádím pro ty, jimž nestačí důkazy, jež jim poskytuje každodenní zkušenost, nebo jen o věci neuvažují, jak by případně měli.

A vskutku, kdybychom měli věnovat pozornost tomu, co každý den o zázračných účincích hudby čteme a co vidíme, nebylo by vůbec zapotřebí pobízet osoby z kterékoli vrstvy, aby ji pěstovali. Skrytou božskou silou se hudba zmocňuje srdce, budí v něm dojetí, ovíví je a přetváří podle svého kouzla. Tu je zneklidňuje, tu rozveseluje, hned je naplňuje láskou, hned zas pýchou, jednou je přiměje k smíchu, jindy naopak k pláči, vše díky tajemnému působení harmonie a především díky hodnotě zpěvu. Nejsou toho jasným dokladem Saulovy záchvaty zběsilosti, jež se tišily při zvuku harfy Davidovy? Nebo Alexandrovy nepřičetnosti propukající již při frýgijské melodii, které

1 Luciani *Gymnast. Plutar. de Music.*

konejšil lýdijskými popěvky Timotheus? Nerozptylujeme snad i dnes hrozné a temné účinky trudnomyslnosti hudbou a zpěvem?

Použit hudbu lze rovněž k úlevě nemocným a nemálo lékařů si jí takto posloužilo, jak o tom přináší svědectví *Akta Akademie věd v Paříži v letech 1707 a 1708*. Další podobné údaje přináší Giorgio Franck de Franckenau v *Satirae medicae XX. Lipsiae apud Maur. Georg. Weidmann, 1722*, část 12 na straně 464, kde se nachází lékařská disertace *De Musica*. Macrobius v *Lib. 2 in somn. Scip.*, v kapitole třetí říká, že hudba také uzdravuje nemoci těla. Marziano Capella uvádí, že ve starověku vyháněli horečku zpěvem a jeho prostřednictvím se zacelovaly i rány (patrně proto, že duch rozjařený a povznesený hudbou měl vliv na tělo a podněcoval návrat sil do jeho orgánů), dále že Asklépios lahodným zvukem navracel sluch hluchým, Thalés z Kréty jím zaháněl morovou nákazu a další nemoci. Frischlin Nicodemus v *Oratio pro Musica habit, 1574*, strana 204, když mluví o pythagorejci Kliniovi, říká, že ten se chápal lyry jako nanejvýš spolehlivé medicíny, aby utišil svůj hněv, kdykoli se jím nechal unést. Že hudba léčí mor a nemoci, to tvrdí i Galén v *De sanit. tuend.*, kniha první, kapitola jedenáctá.

Přidávám ještě další příběhy pro každého, kdo by měl potíže zjistit si anekdoty ze života nejvýznamnějších hudebníků, kteří se proslavili v nedávné době.

Jistá osoba v touze pomstít se slavnému hudebníkovi a skladateli Alessandru Stradellovi vyslala do Říma dva vrahy, kteří ho měli zabít. Když tam ti dva dorazili, ptali se po nešťastníkovi, jehož hodlali brutálně zavraždit, a když se dozvěděli, že je v tu chvíli v bazilice San Giovanni in Laterano, kde zpívá oratorium, které složil, okamžitě se do řečené baziliky vypravili, aby ho poznali a pak pronásledovali, dokud neprovedou onu zjištnou krutost.

Stradella zatím jako obvykle zpíval tak jemně a líbezně, že vstoupivší zabijáci, dojatí a přemožení melodií jeho zpěvu, nejen zavrhlí nezřízenou touhu po zlatě a krvi, ale získání oněmi poklady, jež v jistých šťastných chvílích ctinnost otevírá každému člověku, se káli, že přijali plán tak nelidský, a stíženi výčitkou, že by zničili cenné dny tak vzácného umělce, se rozhodli je respektovat jako svatosvaté a zachovat je nedotčené. Proto když skončila bohoslužba, odhalili mu svou duši i cíl, který je do Říma přivedl, stejně jako nenávist, již vůči němu choval ten, kdo je vyslal, takže se umělec mohl pronásledování a mstě vyhnout.

Nakonec vylíčím, čeho se dopustil krutý Amuratte IV.² Ten po dobytí Bagdádu nařídil povraždit všechny jeho obyvatele bez ohledu na věk a pohlaví. Mezi těmito nešťastníky byl i výtečný perský hudebník jménem Schac-culi, jenž tak dlouho prosil, aby jej před smrtí předvedli před Amurattův trůn, až toho dosáhl a pronesl tuto řeč: „Není mi líto života, avšak trápí mne, že společně se mnou zahyne rovněž tak výjimečné umění, jakým je hudba, již bych, zůstav naživu, měl naději dovést k dokonalosti. Ponech mi tolik času, abych mohl zdokonalit toto božské umění, a podaří-li se mi dospět k cíli, po kterém toužím, zemřu šťastnější, než kdybych vlastnil celou tvoji říši.“ Dostal svolení, aby mohl svou schopnost prokázat. Schac-culi vzal do ruky scheschadar (druh nástroje podobný žaltáři nebo harfě) a doprovázející hru svým hlasem, vyzpíval dobytí Bagdádu a Amurattovo vítězství tak úchvatně, že pohnul vladaře až k slzám. Ten pak nejen zastavil vraždění onoho národa, ale navrátil mu i svobodu. Nezbyvá tedy než v tomto shrnutí pobídnout mladé žáky milující toto nádherné umění, aby se mu věnovali uvážlivě a vytrvale, tak aby

2 Citováno z *Histoire de l'Empire ottoman* (Dějiny ottomanské říše) prince Cantemira, tiskem v Paříži r. 1743, sv. 4 ve 12, v díle 3, v Amurattově království v pozn. K.

jednoho dne mohli být pýchou sebe sama, vlasti i umění. Ať však mají na mysli, že studium umění se nedobře snoubí s uvolněnými mravy a že bez správného chování nikdy v hodnotné umělce nevyrostou. Slavné osobnosti ani národy si jich nikdy nebudou vážit a nedosáhnou skutečné pocty a uznání, nepřipojí-li k harmonickému zpěvu též harmonii dobrých mravů a moudrého života, neboť neřest je v kterémkoli lidském společenství, ale daleko více v tom našem, které je na očích veřejnosti, zavrženíhodná a pro soukromý zájem každého jedince zhoubná.